

**नगरपरिषदांच्या एकत्रित मालमत्ता
कराच्या वसुलीबाबत...**

महाराष्ट्र शासन

नगर विकास विभाग

परिपत्रक क्र. जीईएन १०२००१/१४३९/२००१/नवि-१४

मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२.

दिनांक: २२ एप्रिल, २००२.

प्रस्तावना:- विभागीय आयुक्त, पुणे महसूल विभाग, पुणे यांनी विभागामध्ये नगरपरिषदेतील एकत्रित मालमत्ता कर व अन्य कर वसुलीचे २०००-२००१ या वित्तीय वर्षात अत्युत्कृष्ट काम केले. या वित्तीय वर्षामध्ये राज्यात पुणे महसूल विभागाचा कर वसुलीमध्ये प्रथम क्रमांक आला. त्यांनी केलेल्या या उत्कृष्ट कामाची दखल राज्य शासनाने घेतली व मा.मुख्य सचिवांनी त्याबद्दल त्यांचे अभिनंदन केले. वसुलीबाबत त्यांनी अवलंबिलेल्या पध्दतीचा संक्षिप्त तपशील खालील प्रमाणे आहे:-

- १) नगरपरिषद निहाय उद्दीष्ट वर्षाच्या सुरुवातीलाच निश्चित केले जाते. आर्थिक वर्षाच्या सुरुवातीलाच थकबाकी रक्कमही काढली जाते.
- २) वसुलीच्या बाबत वर्षभराचे उद्दीष्टांसह वेळापत्रक तयार केले जाते.
- ३) केलेल्या वसुलीस तयार केलेल्या गुणदान योजनेप्रमाणे दर महिन्याला गुण दिले जातात.
- ४) वर नमूद केलेल्या गुणदान योजनेप्रमाणे नगरपरिषदेचे दर महिन्याला गुणानुक्रम ठरविले जातात.
- ५) वरील गुणानुक्रम हा विभागातील सर्व नगरपरिषदांना व जिल्हाधिका-यांना कळविला जातो.

वरील पध्दतीमुळे नगरपरिषदेमध्ये वसुलीच्या बाबतीत एक निकोप स्पर्धेचे वातावरण तयार होते व त्यामुळे वसुलीच्या कामास गती प्राप्त होते.

-----००-----

परिपत्रक:- महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगरपंचायती आणि औद्योगिक नगरी अधिनियम, १९६५ मधील प्रकरण ९(१)(२) मध्ये नगरपरिषद क्षेत्रातील मालमत्तांवर कर आकारणी करणे, तसेच कलम १२४ (२) मध्ये दर चार वर्षांनी नगर परिषद क्षेत्रातील मालमत्तांच्या करपात्र मूल्याचे पुनर्मूल्यांकन करण्याची तरतूद आहे. या तरतुदीनुसार राज्यातील नगरपरिषदांकडून मालमत्ता कर वसुलीची कार्यवाही करणे अपेक्षित आहे.

२. नगरपरिषदा आर्थिकदृष्ट्या सबळ असल्याशिवाय नागरिकांना उत्तम दर्जाच्या नागरी सुविधा पुरविणे व विकास कामांची अंमलबजावणी करणे शक्य होणार नाही. नगरपरिषदा आर्थिकदृष्ट्या सबळ करणे, नगरपरिषदांना आर्थिक शिस्त लावणे, तसेच नगरपरिषदांच्या क्षेत्रातील नागरिकांना मुलभूत सुविधा पुरविण्याकरिता नगरपरिषदांना सक्षम करणे, हाच नगरपरिषद प्रशासनाचा गाभा आहे. सर्वसाधारणपणे असे दिसून येते की, नगरपरिषदांचे दायित्व त्यांच्या मत्तेपेक्षा खुपच जास्त आहे. बहुतांशी नगरपरिषदांची अंदाजपत्रकीय रक्कम हे कर्मचा-यांचे वेतन भत्ते भागविणे व किमान नागरी सुविधा पुरविणे यावरच खर्च होते. कोणतीही विकास कामे त्यांना हाती घेता येत नाहीत. नगरपरिषदांनी आर्थिकदृष्ट्या स्वयंपूर्ण होणे ही काळाची गरज आहे. त्याकरिता नगरपरिषदांनी दर ४ वर्षांनी मालमत्ता करांचे पुनर्मूल्यांकन करणे, सर्व करांची वसुली करणे, योजनांवर होणारा महसूली खर्च कमी करणे, यासारख्या उपाय योजना करणे आवश्यक आहे. तथापि, नगरपरिषदांचे उत्पन्न वाढविण्याचा प्रयत्न करीत असताना खालील बाबी शासनाच्या निदर्शनास आल्या आहेत

१. नगरपरिषदा अधिनियमातील कलम ११३ अन्वये नगरपरिषदा क्षेत्रातील सर्व मालमत्तांच्या करपात्र मूल्यांमध्ये दर ४ वर्षांनी सुधारणा न करणे.
२. करपात्र मूल्यांमध्ये सुधारणा करताना मालमत्ता कराचा कमाल दर न लावणे,
३. नगरपरिषदा ज्या वित्तीय वर्षात चतुर्थ वार्षिक कर पुनर्मूल्यांकनास पात्र आहेत अशा नगरपरिषदांनी सदरचे काम त्याच वित्तीय वर्षांमध्ये पूर्ण न करणे, सबब, यामुळे नगरपरिषदांकडून जुन्याच दराने मालमत्ता कराची वसुली केली जाते.
४. एकदा पुनर्मूल्यांकन झाल्यानंतर प्रत्येक वर्षी ज्या नवीन इमारतींना पुर्णत्वाचे दाखले दिले जातात अशा सर्व इमारतींवर मालमत्ता कर न आकारणे.
५. करपात्र मूल्यांमध्ये सुधारणा केल्यानंतर संबंधित उपविभागीय अधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीकडे अपिल करण्याची तरतूद आहे. या समितीमध्ये ३ अशासकीय व शासकीय सदस्य असल्यामुळे ब-याचदा अशासकीय सदस्यांच्या बहुमतामुळे नगरपालिकांच्या आर्थिक हिताच्या विरुद्ध निर्णय होणे.
६. बहुतेक नगरपालिकांच्या पाणीपुरवठ्याच्या योजना मोठ्या प्रमाणामध्ये तोट्यात चालत असल्यामुळे नगरपरिषदांनी महसूली खर्चाइतके किमान उत्पन्न मिळविणे आवश्यक आहे. त्याकरिता नगरपरिषदांनी पाणीपुरवठ्यांच्या दरामध्ये सुधारणा करणे अपेक्षित आहे. असे असतांना सुध्दा नगरपरिषदा त्याप्रमाणे कार्यवाही करीत नाहीत.
७. आस्थापनेवरील खर्चावर मर्यादा न लावणे.
८. विविध कारणासाठी साहित्य खरेदी करतांना नियमबाह्य कृतीचा अवलंब होणे
९. व्यापक जनहिताचा विचार न करता, टाळता येण्यासारखी कामे करणे व यामुळे नगरपरिषद निधीचा अपव्यय होणे.
१०. नगरपरिषद करांची नियोजनबद्ध पध्दतीने मार्गाने वसुली न करणे.
११. नगरपरिषदांनी आवश्यकतेनुसार उपविधी मंजूर करून घेऊन उत्पन्न वाढविण्याचा प्रयत्न न करणे.

नगरपरिषदांना आर्थिक सुधारणा करण्यासाठी येणा-या संभाव्य अडचणी दूर करण्यासाठी सर्व विभागीय आयुक्त तथा प्रादेशिक संचालक यांनी पुढील प्रमाणे उपाय योजना कराव्यात:-

- १) सर्व पात्र मालमत्ताकरांच्या करपात्र मूल्यांमध्ये दर चार वर्षांनी सुधारणा करण्याची, मालमत्ता कराचा कमाल दर अंमलात आणण्याच्या सक्त सूचना सर्व मूल्यनिर्धारण अधिका-यांना द्याव्यात व त्या प्रमाणे कार्यवाही करून घेण्यात यावी.
- २) पुनर्मूल्यांकनाचे काम संबंधित त्याच वित्तीय वर्षातील डिसेंबर अखेरपर्यंत पूर्ण करून घ्यावे.
- ३) नगरपरिषद क्षेत्रातील नवीन पूर्ण झालेल्या इमारतींवर पूर्णत्वाचा दाखला दिल्यानंतर त्याचवर्षी मालमत्ताकराची आकारणी करावी.
- ४) सर्व उपविभागीय अधिकारी यांना मालमत्ता कराच्या अपीलामध्ये तात्काळ नियमसंगत निर्णय घेण्याचे सूचित करण्यात यावे.
- ५) शासनाने सर्व नगरपरिषदांकरिता पाणीपट्टीचे किमान दर ठरवून दिलेले असून त्यांची अंमलबजावणी करण्याच्या सक्त सूचना सर्व संबंधित नगरपरिषदांना द्याव्यात, नगरपालिकांनी त्याप्रमाणे कार्यवाही न केल्यास महाराष्ट्र नगरपरिषदा नगरपंचायती आणि औद्योगिक नगरी अधिनियम, १९६५ च्या कलम ३२३ अनुसार संबंधित नगरपालिकांना शासनाने निर्धारित केलेले दर लागू करण्यास भाग पाडण्याची कार्यवाही करण्याची दक्षता घ्यावी.
- ६) नगरपरिषदांना आस्थापनेवरील खर्च विहित मर्यादेच्या आत ठेवण्यास सूचित करण्यात यावे.
- ७) नगरपरिषदांनी स्थानिक हित लक्षात घेऊन उत्पन्न वाढीच्या दृष्टीने सादर केलेल्या वेगवेगळ्या विषयांच्या उपविधींना प्राधान्याने मान्यता द्यावी.

विभागातील सर्व मुख्याधिकारी यांची विभागीय आयुक्त यांचे अध्यक्षतेखाली त्रैमासिक बैठक नियमितपणे घेण्यात येऊन या बैठकीमध्ये सर्व नगरपरिषद करांची नियोजनबद्ध पध्दतीने वसूली करणेबाबत कायम स्वरुपी उपाययोजना करण्याच्या व जास्तीत जास्त वसूली करण्याच्या सूचना द्याव्यात.

जिल्हाधिकारी यांचेकरीता नगरपरिषदेच्या कामकाजावरील नियंत्रणासाठी एम.आय.एस.पध्दत प्रस्तावित करण्यात यावी. त्यामध्ये नगरपरिषद वसूली, लेखापरीक्षणपरिच्छेद निपटारा व सुवर्ण जयंती शहरी रोजगार योजना इ. नगरपरिषद विषयांचा समावेश करण्यात यावा. त्यामुळे जिल्हाधिकारी नगरपालिका प्रशासनात विशेष लक्ष पुरवतील व त्यांना दर महिन्याला जिल्ह्यातील मुख्याधिकारी यांची बैठक घेवून, वेगवेगळ्या विषयांचा आढावा घेऊन नगरपरिषद कामकाजावर नियंत्रण ठेवणे शक्य होईल.

वरीलप्रमाणे उपाययोजनांचा अवलंब करून नगरपरिषदेच्या उत्पन्नात वाढ करण्याचे प्रयत्न करावेत. त्यामुळे नगरपालिका आर्थिकदृष्ट्या स्वयंपूर्ण होण्यास निश्चित हातभार लागेल व त्यामुळे नगरपरिषदांना नवीन विकास कामे हाती घेऊन पर्यायाने नगरपरिषद क्षेत्रातील नागरीकांना योग्य त्या मुलभूत सुविधा पुरविण्यास त्या सक्षम बनतील.

राज्यातील अन्य महसूल विभागांनी विभागीय आयुक्त, पुणे त्यांच्याकडील करवसुली पध्दतीचा अभ्यास करावा व त्या पध्दतीचा अवलंब करण्याचा प्रयत्न करावा. विभागीय आयुक्त, पुणे कार्यालयाने नगरपरिषदेतील कर वसुलीबाबत राज्यातील उर्वरित विभागातील जिल्हाधिकारी, उपविभागीय अधिकारी व मुख्याधिका-यांना मार्गदर्शन करावे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने.

(रामानंद तिवारी)

प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,
 संचालक, नगरपालिका प्रशासन, मुंबई
 सर्व विभागीय आयुक्त तथा प्रादेशिक संचालक नगरपालिका प्रशासन (प्रत्येकी ५ प्रती)
 सर्व जिल्हाधिकारी (प्रत्येकी ५ प्रती)
 सर्व नगरपरिषदा मुख्याधिकारी /अध्यक्ष
 नवि-१५, १६, १७, १८, १९, ३२, ३३ नगर विकास विभाग
 नवि-१४ निवड नस्ती.